

Tweede Kamer der Staten Generaal
t.a.v. de Algemene Commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

datum : 19 augustus 2019
onderwerp : Maatschappelijk Middenveld

Geachte Kamerleden,

Op 5 september 2019 spreekt uw commissie met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over het maatschappelijk middenveld. Een cruciaal debat. Hivos vindt dat er meer politieke en financiële inzet nodig is om het maatschappelijk middenveld te versterken en haar ruimte om te opereren te vergroten. Daarvoor is financiële steun aan maatschappelijke actoren in lage- en middeninkomenslanden en in netwerken die hen regionaal en mondiaal verbinden noodzakelijk.

De wereld bevindt zich op een kantelpunt om mondiale kwesties als klimaatverandering, ongelijkheid en veiligheid ten positieve te keren. Burgers en hun organisaties moeten daarbij worden betrokken, omdat zij hun eigen gedrag zullen moeten aanpassen, maar vooral opdat de stem van groepen minderheden gehoord wordt. Het maatschappelijk middenveld zorgt ervoor dat burgers invloed hebben op de keuzes die gemaakt worden door overheden en bedrijfsleven en draagt zo bij aan het behalen van de SDGs en het akkoord van Parijs. Nederland hecht veel waarde aan open samenlevingen en zou degenen die hiervoor strijden moeten steunen. De controlerende rol van burgers is essentieel voor de Nederlandse mensenrechten-, veiligheids-, klimaat- en handelsagenda. Maar de politieke ruimte voor maatschappelijke actoren neemt fors af.

Hivos juicht toe dat de Nederlandse overheid bij het voortzetten van de steun aan het versterken van het maatschappelijk middenveld de nadruk legt op mensenrechten en de SDGs, het realiseren en stimuleren van lokaal zeggenschap en op gendergelijkheid en vrouwenrechten. Naar aanleiding van *de kamerbrief hoofdlijnen beleidskader versterking maatschappelijk middenveld* (d.d. 20 juni 2019) en *de kamerbrief over stand van zaken 'early warning mechanism shrinking space'* (d.d. 29 mei 2019) deelt Hivos graag de volgende voorstellen met u over politieke ruimte, lokaal zeggenschap, klimaat en innovatie en digitalisering.

Krimpende ruimte voor maatschappelijke actoren

Zowel in de beleidsnota investeren in perspectief als in het mensenrechtenbeleid is het tegengaan van de krimpende ruimte voor maatschappelijke actoren een specifiek aandachtspunt. Het recent uitgekomen AIV-advies over de duurzame ontwikkelingsdoelen en mensenrechten pleit ervoor om van het tegengaan van deze trend een integraal onderdeel te maken in het mensenrechten en ontwikkelingsbeleid.¹ Een belangrijk advies, dat nadere uitwerking en een extra investering verdient. Ook het bedrijfsleven is gebaat bij een open en pluriforme samenleving en benoemt hoe belangrijk burgerlijke vrijheden en een sterke rechtstaat zijn.² De groeiende macht van sommige multinationals maakt een sterk maatschappelijk middenveld noodzakelijk. Tot slot benadrukt de VN speciaal rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten in een recent rapport de druk die klimaatverandering legt (en nog zal gaan leggen) op burgerlijke en politieke vrijheden.³

Het blijft echter onduidelijk wat dit kabinet additioneel doet om de trend van "krimpende ruimte" te keren. Het budget dat besteed wordt aan de versterking van het maatschappelijk middenveld blijft

¹ <https://aiv-advies.nl/9z9>

² https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/Statement_Public_v2.pdf

³ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24735&LangID=E>

Hivos Global Office

Raamweg 16
2596 HL The Hague
The Netherlands

PO Box 85565
2508 CG The Hague
The Netherlands

T: +31 (0)70 376 55 00
info@hivos.org | www.hivos.org
KvK: 41 19 86 77

ongeveer gelijk, nadat het in eerdere bezuinigingsronden vrijwel is gehalveerd. Ondanks het overschot houdt het kabinet vast aan het regeerakkoord voor de bredere ODA en klimaatagenda. Dat betekent geen extra middelen op dit moment. Vasthouden aan het doel om het niveau van 0,7% BNP voor ODA in 2030 te bereiken blijft onbegrijpelijk gezien de mondiale uitdagingen, want dat is het jaar waarin de SDGs bereikt zouden moeten zijn.

De politieke steun die hard nodig is, moet komen van ambassades die als prioriteit vooral handel, veiligheid en migratie hebben. Focusregio's en landen worden gekozen op basis van de nabijheid bij Europa en de wens om migratie te controleren, nauwelijks op basis van de geschetste problematiek of een effectieve bijdrage aan het behalen van SDGs en de klimaatdoelen. Op Europees niveau concludeerde een rapport dat door het Europees Parlement werd aangevraagd dat de EU op hoog diplomatiek niveau "nog steeds opvallend voorzichtig is in het aanspreken van regimes die het maatschappelijk middenveld onderdrukken".⁴

Hivos stelt dan ook het volgende voor

1. Investeer stevig in diplomatie voor *civic space* en mensenrechten door:
 - meer personeel op dit gebied,
 - door trainingen van ambassadepersoneel
 - door ambassades jaarlijks verslag uit te laten brengen over wat er gedaan is om het maatschappelijk middenveld te verdedigen en te versterken, ook vanuit de portefeuilles handel, veiligheid en politiek
2. Verhoog het budget dat als expliciet doel heeft om het onafhankelijke maatschappelijk middenveld te versterken zodat de onafhankelijke rol van maatschappelijke actoren wordt vergroot.
3. Onderzoek hoe alle Nederlandse buitenlandsbeleidsinstrumenten ingezet kunnen worden om open samenlevingen te bevorderen (zoals Zweden en het Europees parlement al gedaan hebben⁵)
4. Actualiseer het Nationaal Actieplan mensenrechtenverdedigers en maak het uitvoeren van bestaande richtlijnen (zoals de EU richtlijnen voor mensenrechtenverdedigers) prioriteit.
5. Zoek binnen de EU-lidstaten naar partners en pleit voor een proactief en gezamenlijk Europees optreden om de maatschappelijke ruimte te verdedigen en te vergroten
6. Zorg, gezien de mondiale aard van migratie, klimaatverandering en ongelijkheid, dat landen en regiokeuze flexibel blijft. De wens van het regeerakkoord en de BHOS-nota om voornamelijk in de regio rondom Europa actief te zijn om economische migratie te kunnen afremmen, moet niet leiden tot een versimpeling van de uitvoering van grote mondiale uitdagingen.

Lokaal zeggenschap

Het is positief dat de minister extra aandacht besteedt aan het vergroten van de zeggenschap van burgers en lokale organisaties. Uit onderzoek van het CIDIN blijkt dat NGOs in lage en midden inkomenslanden in 2016 en 2017 rond de 3,6% van het beschikbare budget voor maatschappelijke organisaties direct vanuit de Nederlandse overheid ontvingen en over de periode 2003-2020 maar 1,1%. Dat moet omhoog. Ook de legitimiteit van internationaal opererende organisaties en de machtsverhouding tussen deze organisaties en nationale en regionale NGOs moet beter.

Hivos onderzoekt voortdurend de toegang tot macht en medezeggenschap, ook in onze eigen organisatie en tussen Hivos en partners. Maatschappelijke actoren in lage en middeninkomenslanden zijn de afgelopen decennia sterker geworden en dat verandert de rol van Hivos. Momenteel ontwerpen we programma's en lobby gezamenlijk en voeren we die samen uit, wat betekent dat Hivos zich meer richt op het aanjagen van sociale innovatie, gebaseerd op een mix van subsidies, leningen en investeringen. Als lokaal zeggenschap serieus wordt genomen, de directe financiering van organisaties in lage- en middeninkomenslanden omhoog moet en het ondersteunen van open samenlevingen centraal

⁴ Shrinking space for civil society: the EU response. P6.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU\(2017\)578039_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU(2017)578039_EN.pdf)

⁵ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU\(2017\)578039_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/578039/EXPO_STU(2017)578039_EN.pdf) SIDA heeft in 2017 een rapport geschreven over hoe Zweedse ontwikkelingssamenwerking meer effectief kan bijdragen aan het tegen gaan van krimpende democratische ruimte <https://www.sida.se/globalassets/sida/sve/om-oss/sa-styrs-vi/sidas-skrivelse-krympande-demokratiskt-utrymme.pdf>

staat, moet het kabinet ook werken aan een ODA-structuur waarin een directere steun van het maatschappelijke middenveld in lage en middeninkomenslanden mogelijk is. Verandering kan alleen in gang gezet worden indien die gedreven wordt door lokale burgers, niet extern opgelegd.

Hivos stelt dan ook het volgende voor

7. Verhoog de directe financiering aan NGOs uit lage en midden inkomenslanden, geef hen toegang binnen alle fondsen en stimuleer hen aan te vragen. Zorg bijvoorbeeld dat vrouwenrechtenorganisaties uit lage of middeninkomenslanden de enige zijn die als lead mogen indienen binnen het Female Leadership Program, en dat ze zelf mogen beslissen wie ze als alliantiegenoten willen.
8. Zorg dat er kansen zijn voor verschillende type organisaties, zowel verschillende grote als voor brede en thema specifieke organisaties en netwerken. Zorg dat de rapportageplicht in verhouding staat tot het risico en het te ontvangen bedrag.
9. Stimuleer lokale fondsenwerving en NGOs met een lokale achterban. Onder het motto '*nothing about us without us*' moet een maatschappelijke organisatie (lokaal, nationaal, internationaal) altijd laten zien hoe de groep namens wie zij zegt te spreken haar posities en uitingen mede vorm geeft.
10. Beperk de definitie van zeggenschap niet tot formele organisaties, zorg dat relevante burgers, journalisten, kunstenaars, sociale ondernemers, informele groepen en bewegingen zeggenschap hebben over de agenda.
11. Zorg dat NGOs in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en het Midden-Oosten inbreng kunnen geven in de meerjarig strategische plannen van de Nederlandse ambassades in hun land.
12. Zorg dat alle aanvragende partijen laten zien hoe ze de beoogde veranderingen borgen indien financiering na het einde van het programma niet door wordt gezet (exit-strategieën).
13. Zorg dat fondsen die ondernemerschap en private sector ontwikkeling stimuleren (bijvoorbeeld het Klimaatfonds en het Youth Challenge Fund) stevig lokaal ingebed zijn en lokale experts zeggenschap hebben over investeringskeuzes en de hoogte van de investeringen.

Klimaat

Vrouwenrechten en gendergelijkheid vormen terecht een rode draad in het beleid rond het maatschappelijk middenveld. Hivos mist echter de aandacht voor klimaat en duurzaamheid, terwijl klimaatverandering een urgent probleem is, dat vraagt om een fundamenteel andere inrichting van onze samenleving en economie. Bovendien heeft klimaatverandering ingrijpende gevolgen voor mensenrechten. In zijn recent verschenen rapport '*Climate change and poverty*' beschrijft de VN Speciale rapporteur *Extreme Poverty and Human Rights* (Philip Alston) hoe klimaatverandering enorme, veelal genegeerde, implicaties heeft op onder meer het recht op leven, voedsel, onderdak en water. Klimaatverandering bedreigt volgens hem ook de democratie, omdat overheden grote moeite hebben om met de gevolgen van klimaatverandering om te gaan en hun bevolking te overtuigen van de benodigde grootschalige sociaal en economische transitie. In zo'n situatie zijn burger- en politieke rechten erg kwetsbaar.

Het is hierom van groot belang stevig in te zetten op het versterken van maatschappelijke organisaties die pogen klimaatverandering te stoppen. Zij spelen een belangrijke rol door overheden ter verantwoording te roepen en aan te spreken op het uitblijven van oplossingen en ze zijn een brug naar burgers. Maatschappelijke organisaties zijn een belangrijke bron van oplossingen, vaak lokaal ingebed en met sterke verwevenheid van sociale en ecologische duurzaamheid. Te denken valt aan decentrale hernieuwbare energieoplossingen die zorgen voor verhoogde toegang tot energie, zeker ook voor degenen die tot nu toe niet bereikt konden worden, met positieve impact op gezondheid, onderwijs, inkomen, weerbaarheid en klimaat. Ten slotte spelen maatschappelijke organisaties een belangrijke rol in het realiseren van een rechtvaardige transitie, waarin ook de belangen van vergeten groepen meegenomen worden, variërend van inheemse gemeenschappen, vrouwen, jongeren en mensen met een laag inkomen. Zo dragen maatschappelijke organisaties dus concreet bij aan het realiseren van een inclusieve en duurzame samenleving.

Hivos stelt dan ook het volgende voor

13. Neem de gevolgen van klimaatverandering en de rol van maatschappelijk organisaties, expliciet op in het nieuw op te stellen kader.
14. Maak een koppeling tussen mensenrechten, ruimte voor maatschappelijke actoren en de noodzaak om klimaatverandering tegen te gaan. Voer bijvoorbeeld in samenwerking met Economische Zaken en Defensie een stresstest uit wat de gevolgen zullen zijn indien de aarde met drie graden zou opwarmen. Eerdere verkenningen zoals tijdens de "Future Forces" conferentie in Den Haag en bijvoorbeeld werk van de Global Military Advisory Council on Climate Change⁶, kunnen behulpzaam zijn.
15. Vraag aandacht voor de consequenties van klimaatverandering op democratisering en het functioneren van het maatschappelijk middenveld zoals aangeven in het rapport van de VN speciaal rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten.

Innovatie en digitalisering

Digitalisering en technologische innovaties zijn niet neutraal en pakken verschillend uit voor verschillende groepen in de samenleving. Ze bieden grote kansen voor burgers om zich te organiseren en voor overheden om beslissingen democratischer en inclusiever te nemen. Tegelijkertijd grijpen repressieve overheden hun kans om met dezelfde razendsnelle technologische ontwikkeling hun burgers te intimideren en mensenrechten zoals het recht op vergadering in te perken. Nederland streeft ernaar een digitale voorloper te zijn, zo blijkt bijvoorbeeld uit de recente oprichting van de Artificial Intelligence coalitie en de digitaliseringsstrategie.⁷ Gezien de internationale belangen en de *leave no one behind*-agenda zou dit thema sterker verbonden moeten worden met mensenrechten en buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking. Het is zaak de huidige digitale kloof te dichten, niet te verdiepen. Nieuwe digitale technologie moet vooroordelen, discriminatie en uitbuiting tegengaan, willen we sociale rechtvaardigheid bereiken en mensenrechten respecteren.

Hivos stelt het volgende voor

16. Investeer stevig in digitale kennis en veiligheid van maatschappelijke actoren.
17. Betrek denktanks uit lage en middeninkomenslanden en maak gebruik van het perspectief uit andere landen en culturen inclusief van kwetsbare groepen.
18. Smeed sterke internationale coalities die de voor- en nadelen van het verzamelen, analyseren en toepassen van grote hoeveelheden data en het gebruik van artificiële intelligentie *per actor* in kaart brengen en benadrukken wat dat voor minderheden betekent onder het motto *leave no one behind*.
19. Integreer digitalisering en innovatie in alle programma's, die gericht op jongeren en werkgelegenheid, transparante aanbestedingen (tegen gaan van corruptie) en democratische vernieuwing in het bijzonder.
20. Zorg ook in Nederland voor een divers gezelschap in de AI coalitie en leg een verband tussen de nationale "data-deelaanpak" en het internationale veld.

Hivos gelooft in het menselijk potentieel, in zelfredzaamheid en de universele drijfveer naar een betere toekomst voor jezelf, je naasten en de generatie na jou. Dat is al vijftig jaar de kern van ons werk: mensen ondersteunen om invloed te hebben op en een keuze te hebben over de beslissingen die hun leven aan gaan. Structurele verandering richting een vrije, eerlijke en duurzame wereld kan immers alleen door bestaande machtsverhoudingen te veranderen en machthebbers verantwoordelijk te houden. Dat maakt de weg naar inclusieve duurzame ontwikkeling politiek en dat maakt een krachtige constructieve tegenmacht altijd nodig!

Wij danken u voor de aandacht en wensen u een goed debat toe!

Hoogachtend,

Edwin Huizing
Algemeen Directeur Hivos

⁶ <http://gmaccc.org/>

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/07/05/nederlandse-digitaliseringsstrategie-2.0>